

DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2025-60-1-97>
УДК 347.73:339.74](477)

Д. С. ШЕВЧУК

аспірант кафедри фінансового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail: d.s.shevchuk@nlu.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-3511-938X>

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ВАЛЮТНИХ ОБМЕЖЕНЬ В УМОВАХ ЛІБЕРАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ¹

У статті здійснено комплексний хронологічний аналіз валютних обмежень в Україні в умовах трансформації валютного регулювання від жорсткої системи до лібералізованої моделі, що наразі закріплена Законом України «Про валюту і валютні операції». Позначено основні принципи нової української системи валютного регулювання, зокрема свободу валютних операцій, ризикоорієнтованість, прозорість, самостійність та ринковість. Особливу увагу приділено змінам, які відбулися після 7 лютого 2019 р., включно з переліком скасованих валютних обмежень, введенням електронних лімітів та лібералізацією ринку. Досліджено валютні обмеження, запроваджені в період повномасштабного вторгнення росії в Україну, що набули стратегічного значення для забезпечення фінансової стабільності, підтримки національної валюти та захисту валютних резервів. Показано, що валютні обмеження в умовах повномасштабного вторгнення виконують функцію кризового інструменту, хоча їхнє тривале застосування породжує ризики для піднесення економіки держави. Розглянуто наукові підходи до оцінки валютних обмежень, їх ефективності. Методологічно дослідження ґрунтується на поєднанні загальнонаукових, спеціально-юридичних та емпіричних методів. Позначено розуміння ролі валютних обмежень у нових правових та економічних умовах.

Ключові слова: валютні відносини, правове регулювання, валюта, валютні цін-

¹ © Шевчук Д. С., 2025. Стаття публікується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Статтю розміщено на сайті збірника: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.

ності, валютні операції, Національний банк України, банки, валютна система, заходи захисту, воєнний стан, фінансова стабільність.

Постановка проблеми. Із набранням чинності Закону України «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 р. (далі – Закон № 2473-VIII) система валютного регулювання в нашій державі зазнала змін, набуваючи ліберальних ознак. У ст. 2 Закону № 2473-VIII визначено такі принципи нової лібералізованої системи валютного регулювання: свобода здійснення валютних операцій; ризикоорієнтованість, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання; самостійність та ринковість валютного регулювання [1].

Аналізуючи наведені принципи щодо валютних обмежень, можна зробити декілька зауважень. По-перше, валютні обмеження запроваджуються лише відповідно до закону та виключно з метою забезпечення стабільності фінансової системи та збалансованості платіжного балансу України. Таке правило має підґрунтям реалізацією інших вимог, таких як (1) заборона неправомірного та безпідставного втручання держави у валютні операції та відповідно (2) незалежність Національного банку України (НБУ) під час законного застосування валютних обмежень. По-друге, обсяг валютних обмежень повинен відповідати масштабам і структурі системних ризиків, які загрожують фінансовій стабільності держави. По-третє, передбачено застосування менш дискримінаційних валютних обмежень поряд із більш дискримінаційними на підставі принципу пропорційності. По-четверте, валютні обмеження як адміністративні заходи валютного регулювання не превалюють над ринковими заходами валютного регулювання, а навпаки, повинні бути менш застосовними.

Важливо акцентувати, що поряд із валютними обмеженнями Закон № 2473-VIII використовує поняття «заходи захисту». Зокрема, у ч. 1 ст. 4 Закону № 2473-VIII передбачено, що валютні операції реалізуються без обмежень у порядку, передбаченому законом, за виключенням випадків, визначених законами, які спрямовано на врегулювання відносин у сферах: 1) забезпечення національної безпеки; 2) запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; 3) виконання взятих Україною зобов'язань за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та випадків запровадження НБУ відповідно Закону № 2473-VIII заходів захисту [1].

Зважаючи на норми Закону № 2473-VIII, можна констатувати, що в умовах сьогодення валютні обмеження за загальним правилом мають бути відсутні, окрім випадків, визначених законом, та випадків установлення НБУ заходів

захисту. Валютні обмеження як адміністративний інструмент валютного регулювання встановлюються шляхом запровадження НБУ відповідних до закону заходів захисту. Вочевидь зміна змісту валютного регулювання спонукає нас до проведення дослідження валютних обмежень як інструменту валютного регулювання нової формації, тобто в умовах дії ліберальної системи упорядкування валютних відносин, ураховуючи скасовані обмеження попередньої системи та запроваджені обмеження у зв'язку із введенням правового режиму воєнного стану в ліберальному контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст та різновекторні проблеми валютного регулювання були предметом розгляду низки науковців. Так, М. О. Дерманська (М. О. Dermanska) та О. Р. Антонюк (О. R. Antoniuk) аналізують та порівнюють особливості валютного регулювання в Україні до війни та під час неї, зокрема обмеження 2022–2023 рр. і специфіку контролю. Ці фахівці щодо валютних обмежень зазначають, що попри наявність інструментів валютного регулювання для надзвичайних ситуацій у фінансовій системі сучасний досвід засвідчує, що в умовах зовнішнього впливу виникає потреба впровадження нових заходів. Тому автори вважають досвід України під час воєнного стану цілком успішним [2].

Ю. Б. Деркач (Yu. B. Derkach) та інші науковці також фокусують увагу на аналізі використання інструментів валютного регулювання під час воєнного стану. Ю. Б. Деркач пише, що введені на початку війни валютні обмеження та фіксування валютного ринку допомогло в надзвичайних умовах стабілізувати валютний курс. Поряд із цим тривалий фіксований курс виснажує резерви, і для повернення до плаваючого курсу потрібні зростання експорту, зниження інфляції та економічне відновлення [3]. Тим самим можна прослідкувати акцент, зроблений науковцем як на позитивних наслідках від валютних обмежень, так і негативних, навіть уведених у надзвичайних умовах.

О. Береславська (O. Bereslavska) та В. Березовик (V. Berezovyk), вивчаючи питання значення валютних обмежень, їх ролі в забезпеченні стабільної динаміки обмінного курсу гривні, беручи за основу певні кризові періоди, констатують, що валютні обмеження є ефективним інструментом у періоди економічної нестабільності або криз, що супроводжуються стрімкою девальвацією гривні. Вони сприяють стійкості фінансової системи, зменшують втрати золотовалютних резервів та підтримують макроекономічну стабільність [4]. У контексті валютних обмежень під час війни автори стверджують, що жорсткі обмеження та фіксація обмінного курсу стабілізували девальваційні очікування й стримали інфляцію, однак із часом такі заходи можуть втратити ефективність, викликаючи ринкові деформації, множинність валютних курсів,

тінізацію економіки та негативний вплив на державні фінанси. Тому фахівці цілком обґрунтовано вказують, що наступними кроками регулятора мають стати поступове пом'якшення обмежень, перехід до гнучкого курсу та повернення до режиму інфляційного таргетування [4].

Аналіз цих та інших думок дозволяє підсумувати наступне. По-перше, усі автори сходяться на думці, що валютні обмеження є ефективним заходом у періоди економічної нестабільності чи кризи, особливо для стабілізації валютного курсу, збереження золотовалютних резервів і підтримки макроекономічної стабільності. По-друге, дослідники також визнають, що введені під час війни жорсткі валютні обмеження та фіксований курс гривні допомогли стабілізувати ситуацію, знизити девальваційні очікування та інфляцію. По-третє, фахівці наголошують, що валютні обмеження мають бути тимчасовими та спрямованими на вирішення кризових ситуацій.

Водночас думки науковців мають і протилежне спрямування в оцінці певних заходів, наприклад у контексті аналізу ефективності валютних обмежень у надзвичайних умовах, а саме в умовах воєнного стану. Зокрема, ми можемо побачити: 1) М. О. Дерманська та О. Р. Антонюк акцентують увагу на успішності досвіду України під час воєнного стану та необхідності впровадження нових заходів в умовах зовнішніх впливів [2]; 2) Ю. Б. Деркач наголошує як на позитивних, так і на негативних аспектах обмежень, зокрема виснаження резервів і необхідність повернення до плаваючого курсу [3]; 3) О. Береславська та В. Березовик [4] акцентують увагу на ризиках довгострокового застосування валютних обмежень, таких як ринкові деформації, тінізація економіки та негативний вплив на державні фінанси.

Показово, що науковці стосовно подальших дій у контексті застосування валютних обмежень так само неодностайні у своїх рекомендаціях: одні фахівці прямо не зазначають про необхідність переходу до гнучкого курсу чи конкретних реформ, у той час як інші підкреслюють, що для переходу до плаваючого курсу необхідні зростання експорту, зниження інфляції та економічне відновлення. До того ж висловлюються й структуровані рекомендації, зокрема: одномоментне впровадження обмежень, їх тимчасовий характер, поступове пом'якшення, перехід до гнучкого курсу та інфляційного таргетування.

Формулювання цілей. Метою статті є здійснення темпорального аналізу валютних обмежень в умовах втілення ліберальної системи валютного регулювання в Україні. Досягти зазначену мету ми маємо шляхом реалізації таких завдань: проаналізувати скасовані валютні обмеження з 7 лютого 2019 р.; проаналізувати валютні обмеження, що почали діяти в період з 7 лютого 2019 р.; дослідити валютні обмеження, що діяли з початку повномасштабного

вторгнення (24 лютого 2022 р.) та діють до цього часу в умовах війни; здійснити порівняння досліджених валютних обмежень.

Під час написання цієї статті використані кілька методів наукового пізнання. По-перше, загальнонаукові методи наукового пізнання, а саме: аналіз та синтез, індукція й дедукція. Перший із вказаних методів покликаний на здійснення поділу досліджуваного питання на окремі складові, наприклад, аналіз кожного періоду валютних обмежень окремо: до 7 лютого 2019 р. (скасовані в цей час), у період з 7 лютого 2019 р. та під час війни. Другий – спрямовано на об'єднання отриманих результатів із кожного періоду для формування загального висновку щодо еволюції валютних обмежень. Застосування індукції спрямовано на здійснення узагальнення даних про валютні обмеження в кожному періоді для формування загальних висновків. Дедукція – з метою використання загальних закономірностей ліберальної валютної системи для аналізу конкретних валютних обмежень в Україні. По-друге, використано методи класифікації та систематизації. Застосування останніх у сукупності спрямовано на групування валютних обмежень залежно від часу їх дії (скасовані з 7 лютого 2019 р., чинні з 7 лютого 2019 р., чинні в період повномасштабного вторгнення) та умов застосування. Що стосується історичного методу наукового пізнання, то він нам необхідний: 1) для вивчення хронології змін валютних обмежень в Україні; 2) аналізу ключових етапів валютної політики, визначених у меті цієї роботи, у контексті валютної лібералізації 2019 р., війни; 3) висвітлення причинно-наслідкових зв'язків між запровадженням обмежень та обставинами, що їх зумовили.

Також нами застосовані емпіричні методи: описання та порівняння. Перший із зазначених методів потрібен для здійснення опису змісту валютних обмежень у конкретний період, із зазначених вище. Застосування ж другого необхідне для зіставлення валютних обмежень різних періодів (2019–2022 рр., період війни) для виявлення відмінностей у їхній сутності, масштабах.

Для досягнення поставленої мети цієї статі також задіяно методи структурного та функціонального аналізу. Метод структурного аналізу використовується для вивчення структури об'єкта дослідження, розділяючи його на окремі елементи та аналізуючи їхні взаємозв'язки. Тому завдяки вказаному: 1) вивчено валютні обмеження як елементи (частини) цілого – валютного регулювання; 2) здійснено аналіз структури правових актів, які регулюють валютні обмеження, для виявлення ключових норм для цього дослідження. Використання методу функціонального аналізу спрямовано на визначення ролі валютних обмежень у підтримці економічної та фінансової стабільності в різні періоди (лібералізація, війна тощо).

Оскільки предметом цього дослідження в першу чергу є правові норми, то обов'язковими до застосування є формально-юридичний та логіко-юридичний методи. Формально-юридичний використано для здійснення аналізу постанов НБУ, що регулюють валютні обмеження, зокрема їхніх формальних особливостей та змісту. Логіко-юридичний метод – для побудови логічного зв'язку між обставинами, що призвели до введення або скасування валютних обмежень, та наслідками таких рішень, а також узагальнення наукових думок щодо ефективності валютних обмежень.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи висвітлення результатів цієї роботи, варто почати з валютних обмежень, які було скасовано шляхом прийняття нового закону про валютне регулювання, а саме Закону № 2473-VIII. Для цього можна звернутися до змісту офіційного вебсайту НБУ, на відповідній сторінці якого центральний банк наводить перелік позитивних змін (уведених шляхом скасування попередніх валютних обмежень або пом'якшення змісту таких обмежень) з 7 лютого 2029 р. – дня запровадження нової ліберальної системи валютного регулювання.

Таким чином, НБУ надає перелік (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік позитивних змін (уведених шляхом скасування попередніх валютних обмежень або пом'якшення змісту таких обмежень) з 07.02.2029 р. – дня запровадження нової ліберальної системи валютного регулювання*

№ з/п	Зміна (скасування) валютних обмежень у напрямку лібералізації системи валютного регулювання від 7 лютого 2019 р.	Зміст зміни (скасування) валютних обмежень у напрямку лібералізації системи валютного регулювання
1	Подовжено граничний строк розрахунків за експортно-імпортними контрактами до 365 днів	Позитивна зміна у вигляді пом'якшення валютних обмежень шляхом збільшення граничного строку
2	Відмінено валютний нагляд за експортно-імпортними операціями, сума яких не перевищує 150 тис. грн	Позитивна зміна у вигляді скасування валютного обмеження шляхом скасування нагляду за валютними операціями, що не перевищують певної суми

* Таблицю сформовано на основі матеріалів та їх аналізу з офіційного вебсайту НБУ від 4 січня 2019 р. [5].

Продовження таблиці 1

№ з/п	Зміна (скасування) валютних обмежень у напрямку лібералізації системи валютного регулювання від 7 лютого 2019 р.	Зміст зміни (скасування) валютних обмежень у напрямку лібералізації системи валютного регулювання
3	Надано дозвіл на вільне використання рахунків юридичних осіб за кордоном (крім переказів коштів з України на такі рахунки)	Позитивна зміна у вигляді скасування заборони, але неповна
4	Індивідуальні ліцензії на валютні операції скасовано, замість них запроваджено систему е-лімітів (2 млн євро на рік для юридичних осіб і 50 тис. євро для фізичних осіб)	Позитивна зміна у вигляді скасування обов'язку отримувати дозвільні документи
6	Скасовано санкції у вигляді заборони зовнішньоекономічної діяльності за порушення строків розрахунків	Позитивна зміна у вигляді скасування санкції
7	Знято обмеження на дострокове погашення зовнішніх зобов'язань	Позитивна зміна у вигляді скасування валютного обмеження
8	Дозволено укладати валютні форвардні контракти для хеджування ризиків експортно-імпортних і боргових операцій	Позитивна зміна у вигляді надання дозволу шляхом скасування попередньої заборони на такі дії
9	Надано дозвіл на здійснення операцій за рахунками юридичних осіб – нерезидентів у банках України	Позитивна зміна у вигляді надання дозволу шляхом скасування попередньої заборони на такі дії
10	Скасовано обов'язкову реєстрацію зовнішніх запозичень	Позитивна зміна у вигляді скасування обов'язку
11	Фізичним особам дозволено купувати іноземну валюту онлайн у межах ліміту до 150 тис. грн на день в еквіваленті	Позитивна зміна у вигляді надання дозволу шляхом скасування попередньої заборони на такі дії
12	Банкам дозволено продавати клієнтам державні цінні папери, номіновані в іноземній валюті, за іноземну валюту	Позитивна зміна у вигляді надання дозволу шляхом скасування попередньої заборони на такі дії
13	Дозволено укладати валютні свопи між банками та як резидентами, так і нерезидентами	Позитивна зміна у вигляді надання дозволу шляхом скасування попередньої заборони на такі дії

Продовження таблиці 1

№ з/п	Зміна (скасування) валютних обмежень у напрямку лібералізації системи валютного регулювання від 7 лютого 2019 р.	Зміст зміни (скасування) валютних обмежень у напрямку лібералізації системи валютного регулювання
14	Банкам дозволено здійснювати необмежені інвестиції в цінні папери інвестиційного класу	Позитивна зміна у вигляді надання дозволу шляхом скасування попередньої заборони на такі дії
15	Підвищено ліміт на перекази іноземної валюти за кордон без відкриття рахунку для фізичних осіб з 15 тис. грн до 150 тис. грн на рік	Позитивна зміна у вигляді збільшення ліміту
16	Збільшено ліміт на купівлю банківських металів для фізичних та юридичних осіб до 150 тис. грн на день (юридичні особи, що використовують банківські метали у своїй діяльності, отримали право на необмежені обсяги)	Позитивна зміна у вигляді збільшення ліміту та скасування ліміту для певних категорій
17	Юридичним особам дозволено ввозити й вивозити банківські метали, якщо це передбачено їхнім статутом	Позитивна зміна у вигляді надання дозволу шляхом скасування попередньої заборони на такі дії
18	Резидентам дозволено здійснювати платежі в іноземній валюті для страхування життя	Позитивна зміна у вигляді надання дозволу шляхом скасування попередньої заборони на такі дії
19	Надано дозвіл на інвестиції та кредитування резидентів із рахунків ЛОРО в гривнях банків-нерезидентів	Позитивна зміна у вигляді надання дозволу шляхом скасування попередньої заборони на такі дії
20	Банкам-нерезидентам дозволено купувати валюту на всю суму залишків гривень на рахунках ЛОРО	Позитивна зміна у вигляді надання дозволу шляхом скасування попередньої заборони на такі дії
21	Дозволено накопичувати іноземну валюту на рахунках для виплат за зовнішніми запозиченнями	Позитивна зміна у вигляді надання дозволу шляхом скасування попередньої заборони на такі дії
22	Скасовано подвійний контроль за експортними операціями – валютний нагляд здійснюватиме лише банк, який отримав інформацію про відповідну митну декларацію	Позитивна зміна у вигляді повного скасування контролю

№ з/п	Зміна (скасування) валютних обмежень у напрямку лібералізації системи валютного регулювання від 7 лютого 2019 р.	Зміст зміни (скасування) валютних обмежень у напрямку лібералізації системи валютного регулювання
23	Надано можливість здійснювати інвестиції в Україну у валютах не тільки першої, а й другої групи класифікатора валют	Позитивна зміна у вигляді надання права шляхом скасування попередньої заборони на такі дії
24	Уніфіковано правила переміщення валютних цінностей через кордон	Позитивна зміна у вигляді створення єдиного зведення правил

Як вбачається, наведені вище зміни є фактичною реалізацією запровадженого Законом № 2473-VIII принципу свободи здійснення валютних операцій, який передбачає повну відсутність валютних обмежень та введення їх НБУ тільки у виключних і передбачених законом випадках. Підкреслимо, що наведені в табл. 1 дані засвідчують, що частина валютних обмежень, незважаючи на перехід до ліберальної системи валютного регулювання, зберігаються, однак одним із пріоритетів НБУ є подальше зняття валютних обмежень. Іншими словами, ми констатуємо, що з 7 лютого 2019 р. діяв так званий перехідний період від старої системи валютного регулювання до нової ліберальної системи.

Наступним темпоральним виміром для дослідження є період з 7 лютого 2019 р. до початку повномасштабного вторгнення. По-перше, в цей період до валютних обмежень віднесено ті, що встановлені законодавчими актами у сферах забезпечення національної безпеки, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також зумовлені взятими державою зобов'язаннями за міжнародними договорами. По-друге, у цей час до валютних обмежень віднесено ті, що можуть бути встановлені НБУ [1].

Так, ст. 12 Закону № 2473-VIII закріплено повноваження НБУ встановлювати заходи захисту тільки в разі наявності таких ознак, як нестійкий фінансовий стан банківської системи; погіршення стану платіжного балансу держави; виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та/або фінансової системи України [1].

До заходів захисту віднесено: 1) обов'язковий продаж частини валютного виторгу в межах, визначених нормативними актами НБУ; 2) визначення граничних строків для розрахунків за експортно-імпортними операціями; 3) ре-

гулювання особливостей проведення операцій, пов'язаних із рухом капіталу; 4) введення дозволів та/або лімітів на здійснення певних валютних операцій; 5) резервування коштів для виконання валютних операцій [1]; 6) установлення спеціальних умов для забезпечення банками належного рівня ліквідності; 7) запровадження пруденційних нормативів для регулювання діяльності банків; 8) уведення обмежень на банківську діяльність, зокрема заборони або обмеження на зняття коштів із поточних і депозитних рахунків фізичних та юридичних осіб; 9) тимчасова заборона або обмеження валютних операцій на території України, включаючи операції з вивезення, переказу та пересилання валютних цінностей за кордон [6; 7].

Аналізуючи Закон № 2473-VIII, можна виокремити такі валютні обмеження:

- валютне обмеження на транскордонне переміщення фізичними особами валютних цінностей у сумі, що дорівнює або перевищує еквівалент 10 тис. євро за офіційним курсом валют, встановленим НБУ на день переміщення через митний кордон України, без письмового декларування. У разі якщо сума та/або вартість менша 10 тис. євро, то декларування не є потрібним [1];

- транскордонне переміщення валютних цінностей шляхом поштових відправлень може бути реалізовано виключно шляхом поштових відправлень з оголошеною вартістю [1].

До того ж зі змісту вищесформованої таблиці можна виокремити, що з 7 лютого 2019 р. працювали такі валютні обмеження [5]:

- 1) граничний строк розрахунків за експортно-імпортними контрактами становить 365 днів;

- 2) експортно-імпортні операції, сума яких є більшою за 150 тис. грн, підлягає валютному нагляду;

- 3) заборонено переказ коштів з України на рахунки юридичних осіб за кордоном;

- 4) введено систему електронних лімітів (е-ліміти) у розмірі 2 млн євро на рік для юридичних осіб і 50 тис. євро для фізичних осіб на визначений перелік валютних операцій;

- 5) встановлено ліміт у 150 тис. грн на день в еквіваленті на купівлю онлайн фізичними особами іноземної валюти;

- 6) встановлено ліміт у 150 тис. грн на день для фізичних та юридичних осіб на купівлю ними банківських металів;

- 7) встановлено ліміт у 150 тис. грн на рік для фізичних осіб на перекази іноземної валюти за кордон без відкриття рахунку [5].

До того ж постановою Правління НБУ від 2 січня 2019 р. № 5 «Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення

окремих операцій в іноземній валюті» установлено й інші валютні обмеження, наприклад:

1. Здійснення валютних операцій з купівлі безготівкової іноземної валюти або банківських металів, а також перекази іноземної валюти, банківських металів чи національної валюти клієнтами (резидентами та нерезидентами) повинно відбуватися за наявності відповідних підстав або зобов'язань та підтверджуватися відповідними документами, які подаються до банків для купівлі, або до банків і небанківських надавачів платіжних послуг для здійснення переказів [8]. При цьому указане має виключення з цього обов'язку.

2. Банкам заборонено вчиняти валютні операції з переказу іноземної валюти та/або гривні для здійснення власної інвестиції за кордон в цінні папери іноземного емітента, окрім передбачених виключень, наприклад у разі придбання боргових цінних паперів, які було випущено за кордоном з метою фінансування кредиту (позики), наданого нерезидентом банку, який здійснює таку інвестицію (зі змінами від 29 червня 2021 р.) [8].

3. Резидентам, у тому числі уповноваженим установам, заборонено вчиняти валютні операції з надання кредитів (позик, фінансової допомоги) у гривнях нерезидентам та їх представництвам в Україні, окрім передбачених виключень, наприклад у разі надання банком та/або небанківською фінансовою установою споживчого кредиту фізичній особі – нерезиденту (у редакції від 13 червня 2019 р. зі змінами від 19 жовтня 2020 р.) [8].

4. Для фізичної особи – резидента встановлено річний ліміт в 200 тис. євро включно або ж еквівалент цієї суми в іншій іноземній валюті або гривні за офіційним курсом гривні до іноземних валют, установленим НБУ на дату вчинення операції з переказу коштів з України та/або на поточні рахунки нерезидентів – юридичних осіб, відкриті в Україні (крім інвестиційних рахунків), з метою виконання власних зобов'язань перед нерезидентом за договором страхування життя, зі здійснення інвестиції за кордон, або розміщення коштів на власному рахунку за межами України, або надання нерезиденту позики [8] тощо.

Таким чином, у контексті валютних обмежень, які діяли з 7 лютого 2019 р., наголосимо, що вони діяли як адміністративний інструмент валютного регулювання в умовах упровадження лібералізації валютної системи України. Названі вище, але не виключно, валютні обмеження в умовах нової системи зі змінами, які вносилися в 2019, 2020, 2021 рр., продовжували діяти до початку повномасштабного вторгнення.

Так, серед валютних обмежень виділимо: 1) обов'язок експортерів продавати частину свого валютного виторгу, а саме в розмірі 30 %, але надалі це

обмеження поступово було скасовано. Таке валютне обмеження покликане було забезпечити стабільність валютного ринку та підвищення попиту на гривню, а також запобігати надмірній волатильності курсу; 2) установлення більшого, але все-таки граничного строку розрахунків за експортно-імпортними операціями, необхідне для здійснення контролю за дотриманням строків повернення валютного виторгу в країну, а також для мінімізації ризиків виведення капіталу; 3) установлення лімітів (е-лімітів) на закордонні інвестиції покликані для збереження валютних резервів країни та уникнення масового відтоку капіталу; 4) установлення денних лімітів на зняття коштів із рахунків важливе для реалізації контролю за валютною ліквідністю в банківській системі; 5) забезпечення резерву коштів для визначених видів валютних операцій має сприяти зменшенню спекуляції на валютному ринку; 6) класична заборона розрахунків у іноземній валюті на території України покликане для забезпечення стабільності та посилення ролі гривні як єдиного платіжного засобу в Україні; 7) скасування індивідуальних ліцензій та заміна їх на е-ліміти та купівля валюти онлайн зберігають час, кошти та спрощують процедуру для суб'єктів валютних відносин тим самим вказують на відміну подвійного контролю та систематичного тиску на бізнес; тощо.

На наш погляд, можна стверджувати, що валютні обмеження, які діяли в Україні з 2019 р. до початку впровадження правового режиму воєнного стану, були спрямовані на підтримку фінансової стабільності та зміцнення довіри до гривні. Водночас вони слугували бар'єром від раптового відтоку капіталу та захищали економіку від валютних шоків. У період до 24 лютого 2022 р. Україна досягла суттєвого прогресу в лібералізації валютного ринку, що було позитивним сигналом для інвесторів і бізнесу.

Наступним кроком є дослідження валютних обмежень, які стали викликом часу з дня початку повномасштабного вторгнення (24 лютого 2022 р. і до цього часу) та введення воєнного стану на території всієї країни [9], який продовжується кожні 90 днів [10] і діє на момент написання цієї статті.

НБУ 24 лютого 2022 р., керуючись приписами постанови Правління НБУ «Про затвердження Положення про перелік заходів захисту, порядок та критерії їх запровадження, подовження та дострокового припинення» № 4 від 2 січня 2019 р. [7], прийняв постанову Правління НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18. Указаним нормативно-правовим актом серед іншого 24 лютого 2022 р. та 28 лютого 2022 р. було передбачено валютні обмеження, наведені в табл. 2

Таблиця 2

**Валютні обмеження, визначені постановою Правління НБУ
«Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану»
№ 18 від 24 лютого 2022 р. в редакціях від 24 та 28 лютого 2022 р.***

з/п	Види валютних обмежень
1	Фізичним особам дозволено знімати готівку виключно до 100 000 грн на день, окрім заробітної плати та соціальних виплат та окрім підприємств, установ, які забезпечують виконання мобілізаційних планів, Уряду та окремих дозволів НБУ без нарахування та зняття комісій.
2	Усім, окрім підприємств, установ, які забезпечують виконання мобілізаційних планів, Уряду та окремих дозволів НБУ, заборонили видачу готівки з рахунків в іноземній валюті.
3	Роботу валютного ринку країни призупинено, окрім операцій продажу іноземної валюти клієнтами. При цьому наступним кроком було заборонено уповноваженим установам здійснювати за дорученням клієнтів торгівлю валютними цінностями, окрім випадків: – продажу клієнтами іноземної валюти в готівковій або безготівковій формі банкам, а також у готівковій формі небанківським фінансовим установам і операторам поштового зв'язку; – торгівля валютними цінностями, яку банки здійснюють з іншими банками на умовах «своп», з іноземними фінансовими установами, НБУ, міжнародними фінансовими організаціями, членом яких є Україна, а також з організаціями, з якими Україна має міжнародні угоди про правовий режим, аналогічний режиму для інших міжнародних фінансових організацій; – купівля іноземної валюти для проведення валютних операцій, зазначених у пункті 14 Постанови № 18. Указані валютні операції здійснюються уповноваженими установами виключно за офіційним курсом НБУ, який діє в день здійснення операції, а також з урахуванням інформації про поточні курси іноземних валют до долара США або долара США до іноземних валют на міжнародних валютних ринках.
4	Введено мораторій на транскордонні валютні платежі і з тим самим винятком для підприємств, установ, які забезпечують виконання мобілізаційних планів, тощо. Але згодом перелік цих виключень було розширено шляхом дозволу на такі транскордонні перекази валютних цінностей з України:

* Таблицю сформовано на основі аналізу норм постанови Правління НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18 від 24 лютого 2022 р. у редакціях від 24 та 28 лютого 2022 року [11].

Закінчення таблиці 2

з/п	Види валютних обмежень
	– проведення банками власних операцій, включаючи розрахунки з міжнародними платіжними системами; – операції резидентів з імпорту товарів критичного значення відповідно до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України; – валютні операції міжнародних фінансових організацій (МФО), включаючи їх представництва, а також операції резидентів і нерезидентів з переказу коштів в іноземній або національній валюті для розрахунків з МФО чи їх представництвами; – валютні операції резидентів і нерезидентів, спрямовані на виконання мобілізаційних та інших заходів, визначених законами України у сфері національної безпеки та оборони; – операції з оплати витрат на лікування в іноземних медичних закладах, транспортування хворих, а також витрат, пов'язаних зі смертю громадян за кордоном (транспортні витрати та поховання); – валютні операції, здійснені за окремими дозволами (рішеннями) НБУ на підставі звернень Кабінету Міністрів, міністерств або інших державних органів; – перекази коштів на користь дипломатичних і консульських установ України за кордоном
5	Зупинено обслуговування банками резидентів рф на видаткові операції
6	Зупинено випуск електронних грошей, поповнення електронних гаманців електронними грошима відповідним банкам
7	Заборонено уповноваженим установам вчиняти будь-які валютні операції: 1) з використанням російських рублів та білоруських рублів; 2) у разі якщо учасником таких є юридична особа (ЮО) та/або фізична особа (ФО), яка має місцезнаходження (zareestrovana / postijno prozivaє) в рф або в рб; 3) для виконання зобов'язань перед ЮО та/або ФО, що має місцезнаходження (zareestrovana / postijno prozivaє) в рф або в рб.

Наведені в табл. 2 валютні обмеження були чинними на день початку повномасштабного вторгнення, однак упродовж трирічного періоду воєнного стану неодноразово зазнавали змін. Тому вважаємо доцільним у табл. 3 виокремити валютні обмеження, що діють станом на початок 2025 р.

Таблиця 3

Чинні валютні обмеження на початок 2025 р.*

№ з/п	Валютні обмеження
1	Заборона видавати в Україні готівкової гривні з рахунку клієнта в національній валюті в сумі, яка є більшою за 100 тис. грн на день (без урахування комісії банку), окрім винятків зняття: 1) з метою виплати заробітної плати та соціальних виплат; 2) з рахунків підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів, Уряду України; 4) з рахунків державних органів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової, контррозвідувальної, розвідувальної діяльності або досудового розслідування; 5) з рахунків дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав в Україні; 6) з рахунків, розпорядником яких є митний орган, для цілей повернення коштів, прийнятих митним органом на зберігання або вилучених, їх власнику; 7) з рахунків державних установ та громадських об'єднань спортивного спрямування для покриття витрат або компенсацій на відрядження національних збірних України на міжнародні змагання та підготовчі збори за кордоном відповідно до Єдиного календарного плану; 8) з рахунків небанківських фінансових установ, ліцензованих НБУ для торгівлі валютними цінностями, для поповнення кас готівковою гривнею в межах суми, раніше зарахованої банком від валютно-обмінних операцій через інкасацію або внесення залишків, чи від продажу безготівкової валюти
2	Надавачі платіжних послуг, уповноважені виплачувати грошову допомогу від міжнародних і неурядових організацій постраждалим громадянам України, мають право видавати грошові перекази готівкою виключно до 50 тис. грн на день
3	Заборона для надавачів платіжних послуг з 1 жовтня 2024 р. до 31 березня 2025 р. вчиняти перекази в межах України з рахунків фізичних осіб (ФО) в національній валюті на суму понад 150 тис. грн на місяць на рахунки інших ФО з використанням реквізитів електронних платіжних засобів. Указана заборона не поширюється на вчинення переказів між власними рахунками фізичної особи – користувача
4	Заборона на зняття готівки в іноземній валюті з рахунку клієнта понад еквівалент 100 тис. грн на день (без урахування банківської комісії), за винятком: 1) підприємств та установ, що виконують мобілізаційні плани або завдання Уряду;

¹ Таблицю сформовано на основі аналізу норм постанови Правління НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18 від 24 лютого 2022 р. у редакції від 21 грудня 2024 р. [11].

№ з/п	Валютні обмеження
	2) компенсаційних виплат для довгострокових відряджень, у тому числі військових аташе та представників Міноборони за кордоном; 3) витрат на відрядження національних збірних команд на міжнародні змагання згідно з Єдиним календарним планом; 4) Генерального штабу ЗСУ для забезпечення діяльності Збройних Сил України; 5) авіаційних підприємств для виконання літерних рейсів; 6) державних органів, уповноважених на оперативно-розшукову, розвідувальну діяльність або досудове розслідування; 7) дипломатичних представництв і консульств іноземних держав в Україні; 8) коштів, розпорядником яких є митні органи, для повернення власникам; 9) виплат на відрядження офіційних делегацій або груп, які супроводжують візити Президента України за кордон; 10) державних підприємств, що виконують оборонні контракти; 11) підрозділів ДСНС для виконання завдань з ліквідації надзвичайних ситуацій або надання гуманітарної допомоги іншим державам; 12) небанківських установ, які торгують валютними цінностями, для поповнення кас у межах раніше зарахованих сум від обмінних операцій або відшкодувань за інкасо банкнот
5	Заборона видачі готівки за межами України: 1) із рахунків у національній валюті понад 12 500 грн (еквівалент) на кожні 7 днів; 2) із рахунків в іноземній валюті відповідно до ліміту, встановленого в п. 5 Постанови (100 тис. грн у день). Винятки: – працівники військових аташе, представники Міноборони за кордоном; – учасники офіційних делегацій і підготовчих груп візитів Президента України; – працівники держпідприємств, що виконують оборонні контракти; – поліцейські, направлені до Інтерполу чи Європолу; – рятувальники ДСНС, які беруть участь у ліквідації НС або гуманітарних місіях за кордоном; – співробітники МЗС, які виконують завдання з реалізації зовнішньої політики та захисту інтересів України
6	Заборона уповноваженим установам торгувати валютними цінностями, окрім таких випадків: – продаж клієнтами фізичної чи безготівкової іноземної валюти та банківських металів банкам і уповноваженим установам; – купівля фізичними особами валюти за готівку або безготівкові кошти (до 100 тис. грн на день);

Продовження таблиці 3

№ з/п	Валютні обмеження
	– купівля-продаж банківських металів, іноземної валюти, обмін валют між банками та міжнародними організаціями; – купівля валюти для офіційних потреб державних органів, дипломатичних представництв, військових і рятувальних структур, а також для оборонних контрактів та міжнародних зобов'язань; – продаж валюти для строкових депозитів або корпоративних потреб, із чіткими обмеженнями сум і термінів; – проведення операцій «своп» та «форвард» за участі банків, клієнтів і міжнародних установ; – купівля валюти для виконання кредитних договорів із міжнародними фінансовими організаціями та інших спеціальних потреб, передбачених законодавством. Ці правила спрямовано на регулювання валютних операцій і захист економічної стабільності
7	Банкам заборонено укладати деривативи грошового ринку (окрім свопів), що передбачають обов'язки щодо купівлі / продажу валюти або банківських металів за гривню, а також деривативи, де базовим показником є курс валюти до гривні, валютний індекс або ціна на банківські метали в гривні
8	З 4 травня 2022 р. НБУ встановлює для банків ліміти відкритої валютної позиції: – загальна довга позиція – до 5 %; – загальна коротка позиція – до 5 %.
9	Заборонено уповноваженим установам здійснювати транскордонні перекази валютних цінностей з України або на кореспондентські рахунки банків-нерезидентів у гривнях / валюті, включаючи перекази за дорученням клієнтів, за винятком певних випадків
10	Заборона уповноваженим установам здійснювати транскордонні перекази валютних цінностей з України або на рахунки банків-нерезидентів, за винятком певних випадків, таких як власні операції банків, імпорт товарів, виконання зобов'язань за державними гарантіями та деякі інші фінансові операції, зокрема за участю іноземних держав або банків. Окремо зазначено, що дозволяються перекази коштів для виконання зобов'язань за міжнародними договорами, страховими контрактами, а також для повернення попередніх оплат у разі невиконання контрактів. До винятків також належать: – валютні операції з МФО, включаючи представництва; – операції для національної безпеки та оборони; – оплата витрат на лікування за кордоном, включаючи транспортні витрати і страхові виплати; 5-1) перекази для навчання за кордоном; 5-2) операції з виплати аліментів;

№ з/п	Валютні обмеження
	– валютні операції за окремими дозволами НБУ; – перекази на дипломатичні представництва та військові апарати за кордоном; 7-1) перекази для виконання фінансових зобов'язань України перед міжнародними організаціями; – оплата товарів / послуг за кордоном до 100 тис. грн на місяць; – перекази та розрахунки до 100 тис. грн за використання електронних платіжних засобів, зокрема для криптовалют, подарункових сертифікатів тощо; 9-2) розрахунки з використанням певних кодів торговців. До винятків також належать: – розрахунки до 500 тис. грн на місяць із рахунків фізичних осіб (ФО) в іноземній валюті за кодом торговця 6513; – розрахунки операторів поштового зв'язку та фінансових установ з міжнародними платіжними системами; – перекази для гарантійних депозитів в іноземній валюті; – перекази операторів електричної енергії для розподілу доходів між державами; – перекази з рахунку умовного зберігання для аукціонів енергетичних пропусків; – перекази на європейський офіс за пропускну спроможність; – перекази на представництва державних компаній за кордоном; – перекази для обороноздатності України на суму до 400 тис. грн; – перекази для виплати пенсій за кордон згідно з законодавством. До винятків також належать: – перекази для виплат пенсій та допомог громадянам України за кордоном, зокрема через угоди з міжнародними переказами та системою «Eurogiro»; – розрахунки операторів платіжної інфраструктури з нерезидентами для міжнародних карткових систем; – перекази Фонду гарантування вкладів ФО; – операції з оплати перестрахових премій, виплат за договорами перестраховування з нерезидентами, зокрема за ядерними ризиками, авіацією, телекомунікаціями та іншими ризиками, пов'язаними з війною або іншими специфічними випадками. До винятків також належать: – операції з оплатою страхових виплат або поверненням страхових платежів нерезидентам після 24 лютого 2022 р., включаючи виконання судових рішень; – перекази фізичних осіб – нерезидентів, отриманих через загибель військовослужбовця; – перекази відсотків за облігаціями внутрішньої державної позики після 1 квітня 2023 р.;

Продовження таблиці 3

№ з/п	Валютні обмеження
11	Установлено граничний строк розрахунків за експортно-імпортними операціями – 180 днів, діє для угод з 5 квітня 2022 р. Указаний строк: – не застосовуються до експортно-імпортних операцій із сумою менше, ніж передбачено ст. 20 Закону України «Про запобігання легалізації доходів», за винятком дроблення таких операцій; – враховують винятки та особливості, встановлені НБУ за поданням Кабінету Міністрів України відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції»
12	З а б о р о н е н о : – зараховувати кошти на рахунки ФО за переказами, здійсненими через платіжні засоби, емітовані учасниками міжнародних систем, що працюють у рф та рб; – використовувати в Україні електронні платіжні засоби, емітовані учасниками міжнародних систем, які діють у рф та рб
13	Банкам-емітентам заборонено випуск, поповнення гаманців та розповсюдження електронних грошей
14	Заборонено валютні операції: – з використанням російських або білоруських рублів; – за участі осіб, зареєстрованих чи таких, що проживають у РФ або Білорусі; – для виконання зобов’язань перед такими особами. Заборони не поширюються: – на перекази (крім рублів рф/рб) для ЗСУ, держорганів та експортно-імпортних операцій; – обмін рублів рф/рб, що надійшли із-за кордону, на іншу валюту для зарахування клієнту; – перекази на соцвиплати, зарплати, комунальні послуги, податки; – валютні операції ФО, зазначених у п. 15; – зарахування коштів із-за кордону на коррахунки банків; – перекази між власними рахунками осіб із рф/рб; – продаж безготівкової валюти (крім рублів рф/рб) на території України; – сплату комісій, кредитів банкам; – оплату медичних послуг у закладах України; – операції банків до 31 грудня 2024 р. згідно із законом
15	Банкам забороняється: 1. Погашати кредити та позики, отримані від нерезидентів, до встановленого терміну. 2. Скорочувати строки виконання боргових зобов’язань за такими договорами. Ці вимоги не стосуються дострокового погашення, якщо кошти спрямовуються на збільшення статутного капіталу банку

№ з/п	Валютні обмеження
16	Банкам забороняється: 1. Змінювати валюту виконання зобов'язань за кредитами з іноземної валюти на гривню, за винятком споживчих кредитів. 2. Надавати кредити в національній валюті для погашення кредитів в іноземній валюті. 3. Надавати кредити в іноземній валюті для придбання цінних паперів в іноземній валюті
17	Банкам забороняється відчуження цінних паперів іноземних емітентів на користь: 1. Резидентів (окрім банків); 2. Нерезидентів, за винятком операцій купівлі-продажу з грошовими розрахунками в іноземній валюті за межами України або через транскордонні перекази

Підкреслимо, що валютні обмеження в Україні під час правового режиму воєнного стану мають стратегічне значення для підтримки фінансової стабільності країни, збереження валютних резервів та забезпечення нормального функціонування економіки в умовах надзвичайної ситуації. Війна значно ускладнює фінансову ситуацію, викликаючи падіння національної валюти, зростання інфляції та нестабільність міжнародних фінансових ринків. На наш погляд, у таких умовах НБУ діяв цілком логічно і виважено, запроваджуючи ряд обмежень, які мають на меті збереження фінансових ресурсів та забезпечення належного функціонування економіки в умовах кризового стану.

Висновки. Здійснивши аналіз в часі валютних обмежень, а саме скасованих 7 лютого 2019 р., що діють із 7 лютого 2019 р. та що введені у зв'язку із введенням правового режиму воєнного стану і відповідно діють наразі в умовах сьогодення, констатуємо наступне.

До 7 лютого 2019 р. валютне регулювання здійснювалося відповідно до положень Декрету Кабінету Міністрів України 1993 р., який передбачав застосування суворих обмежень, до яких можна віднести: обов'язковий продаж валютного торгу (50 – 100 %), граничні строки розрахунків за експортно-імпортними операціями (180 днів), ліцензії для валютних операцій.

Важливо вказати, що такі обмеження забезпечували контроль над відтоком валюти, але створювали адміністративний тиск на бізнес.

Після прийняття Закону № 2473-VIII, який лібералізував валютний ринок: скасовано обов'язковий продаж валютного торгу, знято більшість ліцензійних

вимог, спрощено граничні строки розрахунків (до 365 днів). У цьому контексті ми засвідчуємо, що лібералізація сприяла інтеграції України у світову фінансову систему, полегшила ведення бізнесу, але залишала простір для впровадження обмежень у кризових умовах.

Саме тому з початком широкомасштабного вторгнення (і станом на початок 2025 р.) запроваджено доволі жорсткі валютні обмеження: фіксований курс гривні, заборону купівлі валюти для нерезидентів, ліміти на зняття готівки та перекази за кордон, контроль експорту та імпорту. Безумовно, саме такого роду заходи допомогли стабілізувати гривню, знизити інфляцію, зберегти золотовалютні резерви та уникнути фінансового колапсу, але створили ризики тінізації економіки та виснаження резервів.

Таким чином, до 7 лютого 2019 р. жорстке регулювання захищало економіку в кризах, але створювало бар'єри для бізнесу. З 7 лютого 2019 р. лібералізація сприяла розвитку фінансової системи, а от під час правового режиму воєнного стану – обмеження стали критично важливим інструментом для фінансової стабільності внадзвичайних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19> (дата звернення: 01.02.2025).
2. Антонюк О. Р., Дерманська М. О. Особливості валютного регулювання під час дії воєнного стану в Україні: вплив на положення контролю. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2022. Вип. 4 (100). С. 3–14. DOI: <https://doi.org/10.31713/ve420221>.
3. Деркач Ю. Б. Використання інструментів валютного регулювання в умовах воєнного стану. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 3 (03). С. 21–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-3-4>.
4. Береславська О., Березовик В. Роль валютних обмежень у забезпеченні стабільної динаміки обмінного курсу в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-1>.
5. Національний банк затвердив нову систему валютного регулювання та оприлюднив дорожню карту валютної лібералізації / Нац. банк України. 2019. 04 січня. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zatverdiv-novu-sistemu-valyutnogo-regulyuvannya-ta-oprilyudniv-dorojnyu-kartu-valyutnoyi-liberalizatsiyi> (дата звернення: 01.02.2025).
6. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 01.02.2025).
7. Про затвердження Положення про перелік заходів захисту, порядок та критерії їх запровадження, подовження та дострокового припинення : Постанова Національного банку України від 02.01.2019 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004500-19> (дата звернення: 01.02.2025).

- Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті : Постанова Національного банку України від 02.01.2019 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005500-19> (дата звернення: 01.02.2025).
8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 01.02.2025).
9. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 14.01.2025 № 26/2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26/2025> (дата звернення: 01.02.2025).
10. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22> (дата звернення: 01.02.2025).

REFERENCES

1. Pro valiutu i valiutni operatsii: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2473-VIII. (2018). [On Currency and Currency Operations. Law of Ukraine dated June 21, 2018]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19> [in Ukrainian].
2. Antoniuk, O. R., & Dermanska, M. O. (2022). Osoblyvosti valiutnoho rehulivannia pid chas dii voiennoho stanu v Ukraini: vplyv na polozhennia kontroliu [Peculiarities of currency regulation during martial law in Ukraine: Impact on control provisions]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia – Bulletin National University of Water and Environmental Engineering*, 4(100), 3–14. <https://doi.org/10.31713/ve420221> [in Ukrainian].
3. Derkach, Yu. B. (2023). Vykorystannia instrumentiv valiutnoho rehulivannia v umovakh voiennoho stanu [The use of currency regulation instruments under martial law]. *Transformatsiina ekonomika – Transformational economics*, 3(03), 21–25. <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-3-4> [in Ukrainian].
4. Bereslavska, O., & Berezovyk, V. (2024). Rol valiutnykh obmezhen u zabezpechenni stabilnoi dynamiky obminnoho kursu v Ukraini [The role of currency restrictions in ensuring stable exchange rate dynamics in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-1> [in Ukrainian].
5. Natsionalnyi bank Ukrainy (2019, January 4). *Natsionalnyi bank zatverdyl novu systemu valiutnoho rehulivannia ta opryliudnyv dorozhniu kartu valiutnoi liberalizatsii* [The National Bank approved a new system of currency regulation and published a roadmap for currency liberalization]. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zatverdiv-novu-sistemu-valyutnogo-regulyuvannya-ta-oprylyudniv-dorjnyu-kartu-valyutnoyi-liberalizatsiyi> [in Ukrainian].
6. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 20.05.1999 № 679-XIV. (1999). [On the National Bank of Ukraine. Law of Ukraine dated May 20, 1999]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> [in Ukrainian].
7. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro perelik zakhodiv zakhystu, poriadok ta kryterii yikh zaprovadzhennia, podovzhennia ta dostrokovoho prypynennia: Postanova

- Natsionalnoho banku Ukrainy vid 02.01.2019 № 4. (2019). [On approval of the Regulation on the list of protection measures, the procedure and criteria for their introduction, extension and early termination. Resolution of the National Bank of Ukraine dated January 02, 2019]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004500-19> [in Ukrainian].
8. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro zakhody zakhystu ta vyznachennia poriadku zdiisnennia okremykh operatsii v inozemnii valiuti: Postanova Natsionalnoho banku Ukrainy vid 02.01.2019 № 5. (2019). [On approval of the Regulation on protective measures and determining the procedure for carrying out certain transactions in foreign currency. Resolution of the National Bank of Ukraine dated January 02, 2019]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005500-19> [in Ukrainian].
 9. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 № 64/2022. (2022). [On the introduction of martial law in Ukraine. Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> [in Ukrainian].
 10. Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.01.2025 № 26/2025. (2025). [On the extension of the term of martial law in Ukraine. Decree of the President of Ukraine dated January 14, 2025]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26/2025> [in Ukrainian].
 11. Pro robotu bankivskoi systemy v period zaprovadzhennia voiennoho stanu: Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 24.02.2022 № 18. (2022). [On the operation of the banking system during the period of martial law. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated February 24, 2022]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 03.02.2025

Стаття пройшла рецензування: 18.03.2025

Стаття рекомендована до опублікування: 25.03.2025

D. S. SHEVCHUK

Postgraduate student of the Department of Financial Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF CURRENCY RESTRICTIONS UNDER A LIBERAL SYSTEM OF CURRENCY REGULATION IN UKRAINE

Problem setting. Currency restrictions as an administrative instrument of currency regulation are established by the NBU through the introduction of protective measures corresponding to the law. The change in the content of currency regulation prompts the study of currency restrictions under the conditions of the liberal system of regulating currency relations, taking into account the abolished restrictions of the previous system

and the restrictions introduced in connection with the introduction of the legal regime of martial law.

Recent research and publication analysis. The content and multi-vector problems of currency regulation have been the subject of consideration by many researchers. First, all authors agree that currency restrictions are an effective measure in periods of economic instability or crisis, especially for stabilizing the exchange rate, preserving gold and foreign exchange reserves, and maintaining macroeconomic stability. Second, researchers also recognize that the strict currency restrictions and fixed exchange rate of the hryvnia introduced during the war helped stabilize the situation, reduce devaluation expectations and inflation. Third, researchers emphasize that currency restrictions should be temporary and aimed at resolving crisis situations.

At the same time, scientists' opinions also have the opposite direction when assessing certain measures. Significantly scientists are also not unanimous in their recommendations regarding further actions in the context of applying currency restrictions.

Paper objective. The purpose of the article is to conduct a temporal analysis of currency restrictions in the context of the implementation of a liberal system of currency regulation in Ukraine. We aim to achieve this goal by implementing the following tasks: to analyze the currency restrictions abolished from February 07, 2019; to analyze the currency restrictions that came into effect from February 07, 2019; to investigate the currency restrictions that have been in effect since the beginning of the full-scale invasion (February 24, 2022) and are still in effect in wartime; to compare the studied currency restrictions.

Paper main body. From February 7, 2019, through the adoption of the new Law "On Currency Regulation" No. 2473-VIII, a number of currency restrictions were abolished and a new liberal system of currency regulation was introduced.

In the period from February 07, 2019 until the start of the full-scale invasion, firstly, currency restrictions included those established by legislative acts in the areas of ensuring national security, preventing and countering the legalization (laundering) of proceeds from crime, or the financing of terrorism or the financing of the proliferation of weapons of mass destruction, as well as those determined by the state's obligations under international treaties. Secondly, at this time, currency restrictions included those that may be established by the NBU.

Thus, in the context of the currency restrictions that were in effect from February 07, 2019, we emphasize that they acted as an administrative tool of currency regulation in the context of the liberalization of the currency system of Ukraine. These restrictions were aimed at supporting financial stability and strengthening confidence in the hryvnia. At the same time, they served as a barrier against sudden capital outflows and protected the economy from currency shocks. In the period up to February 24, 2022, Ukraine achieved significant progress in the liberalization of the foreign exchange market, which was a positive signal for investors and businesses.

The next step is to study the currency restrictions that have become a challenge since the beginning of the full-scale invasion and the introduction of martial law throughout the country. The Resolution of the NBU Board “On the Operation of the Banking System during the Period of Martial Law” dated February 24, 2022 No. 18 provided for currency restrictions, which were repeatedly changed during the three-year period of martial law.

Currency restrictions in Ukraine during the legal regime of martial law have strategic importance for maintaining the country’s financial stability, preserving foreign exchange reserves, and ensuring the normal functioning of the economy in an emergency. The war significantly complicates the financial situation, causing a fall in the national currency, rising inflation, and instability in international financial markets.

Conclusion of the research. Having analyzed the currency restrictions over time, abolished on February 07, 2019, in force since February 07, 2019, and those introduced in connection with the introduction of the legal regime of martial law and, accordingly, currently in effect in the current conditions, we state the following.

Until February 02, 2019, currency regulation was carried out in accordance with the provisions of the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 1993, which provided for the application of strict restrictions that ensured control over the outflow of currency, but created administrative pressure on business.

After the adoption of Law No. 2473-VIII, which liberalized the exchange market, the mandatory sale of foreign exchange earnings was abolished, most licensing requirements were lifted, and settlement deadlines were simplified (up to 365 days). Liberalization contributed to Ukraine’s integration into the global financial system, made it easier to do business, but left the space for the introduction of restrictions in crisis conditions.

From the beginning of the large-scale invasion (and as of early 2025), fairly strict currency restrictions were introduced. These measures helped stabilize the hryvnia, reduce inflation, preserve gold and foreign exchange reserves, and avoid financial collapse, but they created risks of shadowing the economy and depletion of reserves.

Thus, until February 07, 2019, strict regulation protected the economy in crises, but created barriers for business. Since February 7, 2019, liberalization has contributed to the development of the financial system, but during the legal regime of martial law, restrictions have become a critically important tool for financial stability in emergency conditions.

Short abstract for an article

Abstract. A comprehensive chronological analysis of currency restrictions in Ukraine in the context of the transformation of currency regulation from a strict system to a liberalized model, currently enshrined in the Law of Ukraine “On Currency and Currency Operations”, is carried out in the article. The main principles of the new Ukrainian currency regulation system are indicated, in particular, freedom of currency transactions, risk-based, transparency, independence and market orientation. Particular attention is paid to the changes that occurred after February 7, 2019, including the list of abolished currency

restrictions, the introduction of electronic limits and market liberalization. The currency restrictions introduced during the full-scale Russian invasion of Ukraine, which acquired strategic importance for ensuring financial stability, supporting the national currency and protecting foreign exchange reserves, are studied. It is shown that currency restrictions in the context of a full-scale invasion perform the function of a crisis tool, although their prolonged use creates risks for the growth of the state's economy. Scientific approaches to the assessment of currency restrictions and their effectiveness are considered. Methodologically, the study is based on a combination of general scientific, special legal and empirical methods. The understanding of the role of currency restrictions in new legal and economic conditions is indicated.

Key words: currency relations, legal regulation, currency, currency values, currency transactions, National Bank of Ukraine, banks, currency system, protective measures, martial law, financial stability.

Article details:

Received: 03 February 2025

Revised: 18 March 2025

Accepted: 25 March 2025

Рекомендоване цитування: Шевчук Д. С. Ретроспективний аналіз валютних обмежень в умовах ліберальної системи валютного регулювання в Україні. *Економічна теорія та право*. 2025. № 1 (60). С. 97–122. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2025-60-1-97>.

Suggested citation: Shevchuk, D. S. (2025). Retrospektyvnyi analiz valiutnykh obmezhen v umovakh liberalnoi systemy valiutnoho rehuliuвання v Ukraini [Retrospective analysis of currency restrictions under a liberal system of currency regulation in Ukraine]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 1(60), 97–122. <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2025-60-1-97> [in Ukrainian]